

1. Маляр Л.В. Гуманістичні засади педагогічної концепції Августина Волошина / Л. В. Маляр, В. І. Староста // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». Науковий журнал : (голов. ред. – д. пед. н., проф. А. І. Кузьмінський). – Черкаси: Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького. – 2014. – Випуск 8 (301). – С. 30-36. ISSN 2076-586X.

УДК 37(09)(477.87)

Л.В. Маляр, В.І. Староста

ГУМАНІСТИЧНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОЇ КОНЦЕПЦІЇ АВГУСТИНА ВОЛОШИНА

Анотація.

Розкрито гуманістичні погляди та переконання Августина Волошина, які він втілював у життя під час культурно-освітньої, громадсько-політичної та релігійної діяльності. На основі аналізу його праць показано, що вивчення цих творів у школі сприяло вихованню доброти, чесності, правдивості, толерантності, милосердя, почуття соціальної справедливості, поваги і любові до своїх батьків, роду та інших добродійностей.

Ключові слова. *Августин Волошин, історія педагогіки, освіта Закарпаття; гуманізм, педагогічна концепція.*

Постановка проблеми.

Прогресивною тенденцією розвитку сучасної освіти залишається пошук шляхів гуманізації педагогічного процесу. Невичерпним джерелом ідей гуманізму є педагогічна спадщина освітян минулого, до славної когорти яких належить і Августин Волошин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. в яких започатковано розв'язання даної проблеми показує, що багатогранна діяльність закарпатського педагога на ниві народної освіти привертала увагу дослідників. Педагогічний портрет А.Волошина подано в книзі В. Гомонная «Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX - XX ст.)» [7], у монографічному дослідженні В. Гомонная, В. Росула, М. Талапканича «Школа та освіта Закарпаття» [8] висвітлено подвижницьку діяльність А. Волошина у галузі освіти краю та частково проаналізовано педагогічну спадщину. Інформативними є також праці О. Мишанича «Життя і творчість Августина Волошина» [10], М. Кляп «Педагогічна та освітньо-культурна діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період (1919-1939)» [9], І. Сенька «Земля з іменем» (Августин Волошин як автор і упорядник підручників) [11] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. На нашу думку, в умовах гуманізації сучасної освіти набуває актуальності дослідження гуманістичних засад педагогічної концепції Августина Волошина, аби надалі виявити можливі шляхи використання набутого ним досвіду у процесі виховання шкільної та студентської молоді.

Метою статті є розкриття світоглядних позицій – гуманістичних поглядів та переконань Августина Волошина на основі аналізу його педагогічних праць.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Аналіз багатогранної плідної діяльності Августина Волошина засвідчує, що його педагогічна концепція формувалася на національному ґрунті і акумулювала в собі кращі досягнення європейської та світової педагогіки. У своїх творчих пошуках спирався на здобутки психолого-педагогічних досліджень Я. Коменського, Й. Гербарта, Ж.Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Вольтера, Г. Спенсера, Г. Гегеля, Й. Фіхте, К. Ушинського, Л. Толстого, М. Монтеля та ін., активно продовжував традиції

закарпатської педагогічної школи, був послідовником педагогічних ідей закарпатських просвітителів-будителів О. Духновича, І. Сільвая, І. Раковського, О. Павловича, О. Митрака та ін. Особливо імпонували Августину Волошину погляди тих просвітителів, які утверджували гуманістичні засади навчально-виховного процесу, в чому переконують численні цитування та висока оцінка їх праць у педагогічних посібниках і підручниках закарпатського просвітителя. Зокрема, у його праці «О соціальнім вихованю» (1924) читаємо: «Песталоцці, хотяй його многі причисляют еще ко індивідуалістам, однако своєю теплою любовію к людям, перечувствовав біди, особливо низших верств народа, и ліпшою системою вихованя хотів уллучити загальний стан общества. Для того и усилювався Песталоцці вытворити через виховане в одиниці якнайбільше честнот соціальных» [6, с.75].

Августин Волошин також розглядав життєдіяльність людини у тісному зв'язку з інтересами суспільства, народу, Батьківщини і був глибоко переконаний, що «кожодє добре виховане повинно быти и соціальное, головну характеристику котрого можемо выразити словом altruizm-а, любви ко ближним» [6, с.79], а основна мета його полягає в тому, щоб «...ширити культуру, понести світло знаня и хотіня доброго во все куты людського житя ...» [6, с.90]. Наголошуючи, що важливим чинником соціалізації людини є моральне виховання, зазначав: «...моральну енергію треба виховательови закріпити в душу ученика и сділати його способним, чтобы свои повинности к обществу знав и хотів исповняти ...» [6, с.79] І далі: «Из чувства моральности складається характер соціального идеала, ид котрого має вихователь стремитися. Моральний идеал зависить від релігійного и морального світогляда народа. В християнській вірі совершеннішим идеалом являється сам Исус Христос, котрий представляє собою признаки всіх честнот (добродітелей) и так може послужити вихователям як найвысше етизована личность» [6, с.84].

Такі світоглядні позиції та переконання Августин Волошин втілював у життя - у культурно-освітній, громадсько-політичній та релігійній діяльності. Під таким кутом зору підбирав і матеріали для читанок, які використовувались у шкільній практиці Закарпаття першої половини ХХ століття. Усвідомлюючи необхідність оновлення змісту та підвищення в навчальному процесі статусу гуманітарних дисциплін, Августин Волошин у «Методиці народно-шкільного навчання» зазначав: «Література - це образ життя народа... Наглядно представляє психологічні й соціологічні правди. Цим наука літератури являється по правді фактичною етикою, практичною психологією і практичною соціологією. Письменник своїми шляхетними думками і моральним світоглядом найкраще виховує свій нарід. Більше моральних принципів черпаємо з добрих пес, як з абстрактних теорій ...» [5, с.59]. Його методична настанова щодо роботи над літературним твором - це, насамперед, з'ясувати моральну, психологічну або соціальну думку твору.

Керуючись такими переконаннями, Августин Волошин на сторінках своїх читанок поміщає твори, які вирізняються глибоким виховним змістом. Зокрема, невеликі оповідання «Ивань и сиротка», «Оленка и сирота» із «Азбуки карпато-руського и церковно-славянського чтенія» [1], підказують дитині норму поведінки в умовах соціальної нерівності, вчать її ділитись своїм добром із ближньою біднішою людиною, бути чуйною до чужого лиха.

Увазі читача укладач підручників пропонує також твори, які оспівують красоту природи і людську працю: «Коваль» І. Франка, «На сіножаті», «Позня осінь», «Весняний сон» С.Черкасенка, «До праці» Б.Грінченка, «Май» Б.Лепкого, «На полі весною» Панаса Мирного, «Щастя жизни» О.Духновича, «Вишиваєм» М.Підгірянки, наводяться і повчальні оповідання А.Волошина: «Свято праці», «Новий хліб», «Пекар», «Швець», «Поле», «Як сорочка в полю виросла», «Яке

багатство дав Бог чоловіку» [3; 4] тощо. Ці твори допомагали дитині зрозуміти соціальну значущість праці як необхідного обов'язку і духовної потреби людини, формували почуття господарської відповідальності, бажання знайти працю за покликанням. Адже важливим завданням виховання, на думку Августина Волошина, є підготовка учня до такої праці, яка найбільше відповідає його здібностям і нахилам, бо саме тоді людина найкраще зуміє використати свою енергію для добра свого і суспільства [6, с.105]. У цьому зв'язку заслуговує на увагу вірш О. Духновича «Не ганьба робити», опублікований у «Малій читанці для II і III класів народних шкіл», в якому учень читав такі повчальні слова:

Не ганьба людям служити
Из свого труда жити...
...Но есть ганьба стыд – лежати
Лем од других вшитко ждати
Лінитися, жебрати,
Од людей видерати [2, с.40].

У читанках наводиться також немало творів, які закликають учнів добросовісно виконувати своє соціально значиме завдання – вчитися. Для цього укладач публікує вірші Т. Шевченка «Учітєся», О. Павловича «Учися моє дитя», Марійки Підгірянки «Нечесний школяр» тощо [3; 4].

До читанок Августин Волошин включив і багато творів, які укорінювали у свідомості учнів ідеї соціальної гармонії, людської і національної гідності, свободи, незалежності, виховували почуття любові до Батьківщини, до рідної мови, до свого народу, його культури і звичаїв. Реалізації такої мети сприяло вивчення творів «Доля й воля», «Зазыв до братньої любови», «Тополя», «В неволе» Т.Шевченка, «Шевченкова могила» П. Чайченка, «Рідна мова» О. Олєся, «Родне слово» О. Пчілки, «Родна мова» С. Воробкевича, «Родна стреха», «На святий вечер» Б. Лепкого, «Верховина», «То наш танець, наш козак» І. Воробкевича, «Народний гимн подкарпатских русинов» О. Духновича, «Любим свій родний край», «Через доли та додому», «Каменяр» В. Гренджі-Донського, «Люблю тебе, родний краю» Ю. Боршоша-Кум'ятського, «Зелена Верховина» Марійки Підгірянки, «Туда несесь душа моя» М. Божук, «Орел у неволі» Ф. Достоєвського тощо [3; 4].

У своїх підручниках Августин Волошин проповідував ідеї слов'янської єдності, дружби народів, людської солідарності. Яскравим прикладом цього є його нариси «Родный язык» та «Славяне», в яких автор робить такі справедливі висновки: «...несчасна тота краина, где горожане (*громадяни, авт.*) не любляться, но в незгоде живут» [2, с.14], «...словяне заняли большу половину Європи. Развили они высокую культуру и представляют велику силу и если бы порозумилися меж собою и держалися до купы, тогда жадна людска сила не могла бы их победити. Каждый русин має быти гордый на то, что принадлежит к великому роду словянских народов» [2, с.124].

Одним із визначальних принципів педагогічної концепції Августина Волошина був принцип народності. У підручнику «Педагогіка і дидактика для учительських семінарій» він наголошував: «Народна школа лиш тогда буде правді народною, если работа учителя буде перенята народним духом. Школа должна развити в учениках любовь і одушевленность ко народному языку, ко народным интересам і народной культуре» [6, с.276]. Проаналізувавши змістове наповнення книг, дослідник І. Сенько, зробив висновки, що вони були пройняті справжньою народністю й ідеєю соборності українських земель, активно впливали на формування національної свідомості школярів. Адже уже сам підхід до відбору авторів: Шевченко, Глібов, Руданський, Духнович, Гренджа-Донський, Воробкевич, Федькович, Франко – «формував в учнів

тверде переконання, що це представники однієї русько-української культури» [11, с.88].

Августин Волошин був твердо переконаний, що у вихованні гуманності, формуванні національних та загальнолюдських цінностей підростаючого покоління велику роль відіграє особа вчителя-вихователя, його моральні якості та професійна підготовка. Педагог-просвітитель дбав про згуртування передового національно свідомого учительства краю. На II з'їзді Педагогічного товариства Підкарпатської Русі зазначав: «Наше Товариство усилюєся служити інтересам виховання нашої карпаторуської дитини... Своєю повинністю уважаємо: визволити дитину від всіх тих умов, серед котрих не міг би здорово розвинутися наш нинішній ідеал людини, і для того і хочемо переробити давню книжну школу на нову, діяльну, давню аристократичну на демократичну, школу формалізму на школу науково обосновану, на школу правди, на школу поправді практичну і руську» [6, с.36].

Обіймаючи посаду директора Ужгородської учительської семінарії (1916 - 1938 рр.), Августин Волошин дбав про забезпечення шкіл краю висококваліфікованими кадрами, для яких професія педагога – це, насамперед, поклик душі. У праці «Учитель автомат і вчитель мистець: вступні уваги з особистої педагогіки» (1937) зазначав: «...до вчительських семінарій най проситься не той, хто хоче заробити платню, але той, котрий почуває в собі покликання до вчителювання, хто має дар слова, виразної дикції, має інвенції, а передовсім той, кого любов тягне до школи, як вовка до ліса, хто любить дитину й почуває насолоду й над меншим поступом дитини» [6, с.50]. У роки директорування Августина Волошина у стінах семінарії педагогічну освіту здобували не лише діти священників та багатіїв, але й ті діти, які походили з родин бідняків - селян, робітників, ремісників. Заклад надавав їм матеріальну підтримку, зокрема забезпечував безкоштовне харчування [7, с.91]. Адже, на думку Августина Волошина, основним критерієм професійного відбору насамперед слід вважати наявність педагогічних здібностей: «Особиста педагогіка у виховника вимагає не тільки здорового розуму та автоматичного додержування приписів, але передовсім нахилу до вчителювання. Тільки такий учитель буде розвивати природні здібности ученика, збуджувати високі почування до самостійного думання, до творчої чинности» [6, с.48].

Дбаючи про високий рівень фахової підготовки майбутніх учителів, Августин Волошин підготував та видав ряд підручників: «Педагогіка и дидактика для учительських семінарій» (1923), «Педагогіка і дидактика» (1924; 1935), «Коротка історія педагогіки для учительських семінарій» (1923;1931), «О соціальному вихованню» (1924), «Педагогічна психологія» (1930; 1933), «Методика» (1932), «Дидактика» (1932; 1933), «Методика народно-шкільного навчання» (1935), «Педагогічна методологія» (Прага, 1943) за допомогою яких утверджував у свідомості семінаристів ідеї гуманістичної педагогіки.

Усвідомлюючи, що основну роль у формуванні та розвитку професійних якостей майбутніх учителів відіграє вивчення психолого-педагогічних дисциплін, Августин Волошин у своїх підручниках ґрунтовно висвітлює ключові питання цих наук, знання яких передбачено чинними програмами і сьогодні.

Особливості гуманістичного підходу Августина Волошина полягають у зосередженості на людині як найвищій цінності, у доброзичливому, чуйному ставленні до неї, у спрямованості на підтримку процесу індивідуального саморозвитку і самовизначення дитини.

У праці «О соціальному вихованню» наголошував: «Ключом ко дітинській душі, головним средством приобртеня інтуїції є любов к ученику... Через серце маємо ийти ко розуму – се головный принцип. Зимный, байдужый учитель не може быти

добрым учителем, хоть бы держався правил дидактичных якнайточніше» [6, с.89]. У підручнику «Педагогіка та дидактика» серед найважливіших умов виховання молоді називає і таку: «Учитель повинен прагнути до того, щоб набути любов та прихильність від своїх учеників. Для того мусить щиро сам любити їх» [6, с.279]. Прогресивними були погляди Августина Волошина і щодо застосування методу покарання: «Тілесна кара в школі не має місця, бо зменшує любов та пошану дітей до вчителя. Не треба думати, що за кожен помилку вже мусимо карати. Учні часто не зі злої волі, але з причин нестачі сильної волі не виконують наших наказів. Ніяка кара не повинна нищити моральної гідності людини» [6, с.285-287]. Заслуговує на увагу педагога і праця Августина Волошина «Про брехливість дітей» (1935), у якій висвітлює важливі питання «о причинах й родах брехливості; як навчають дитину брехати самі родичі; як розвивати правдомовність» тощо [6, с.220-238].

Августин Волошин усвідомлював, що забезпечити гуманні взаємини між вихователем та вихованцем неможливо без врахування багатогранної природи дитини, і тому, опираючись на здобутки світової психологічної та педагогічної наук, у своїх працях розкриває особливості анатомо-фізіологічного та психічного розвитку дітей різних вікових категорій і вказує, як враховувати ці особливості у навчально-виховній роботі [6, с.93-96, 252-256]. З метою виявлення труднощів учнів у навчальній діяльності з'ясовує причини неухважності дітей, причини їх перевтоми, простежує особливості пізнавальних психічних процесів – уваги, відчуттів, сприймання, мислення, пам'яті, уяви [6, с.97, 103, 303-326], емоційно-вольової сфери та індивідуальні психічні особливості [6, с.328-344]. Підкреслював важливість дослідницької діяльності педагога: «...каждый учитель экспериментально най установит, что котра дітина яким способом учиться найлегше. Треба дітям указати всі можливі способи, и най она собі вибирає найвідповідніший» [6, с.104]. Цікавими і повчальними для сучасного педагога залишаються методичні рекомендації Августина Волошина щодо вивчення різних дисциплін, які подаються на сторінках «Педагогічної методології» [6, с.348-564].

Одне із найважливіших завдань педагога, на думку А.Волошина, полягає у з'ясуванні «які спосібности и наклонности має вихованець, и чтобы так міг направити його к такому занятю, яке найліпше відповідає его вродженым и приобретенным наклонностям» [6, с.90]. Педагог був переконаний, що щастя, добробут окремої людини і суспільства в цілому залежить насамперед від ставлення кожної особистості до своєї праці, а бажання добросовісно працювати з'являється, якщо вона усвідомлює, що саме в цій сфері може виявити свій хист і досягти бажаних результатів. Ознайомившись із особливостями систем шкільництва різних країн, обґрунтовує необхідність забезпечення альтернативних можливостей для одержання освіти відповідно до індивідуальних потреб та здібностей: «Узнаним типічними талантовім чертам ученика має відповідати його образоване. Соціальний інтерес требує, чтобы каждый талант добыв відповідного собі образования и занятия... Вже и народна школа має приспособитися до занять народа, т. є. в высших своїх класах має быти школою господарською, або ремесельською, або торговельною. А середня школа также во высших класах розпадаєся на класичный, природонауковый, технічний и пр. відділы.» [6, с.108].

Актуальними залишаються також думки Августина Волошина про взаємодію школи та родини у вихованні підростаючого покоління «если и учитель, и родичі изслідують дитину, школа и родинный дом будуть мати близші зв'язі и яснішою станєся перед ними індивідуальность дитини и конкретні задачі вихованя» [6, с.98]. У підручнику «Педагогіка і дидактика» зазначав, що «учитель повинен переконати родичів про те, що він любить їх дитину і щиро старається про її поступ. Нехай

послухає зауважень родичів, а в свою чергу мусить подати їм корисні поради щодо виховання дитини» [6, с.250].

Педагогічна концепція Августина Волошина пронизана ідеями християнського віровчення. У статті «Охорона дітей» (1911) наголошував: «Главное же то, чтобы мы не лишь телесно охороняли детей, но и душевно, т. е. не лиш от голода, студени, несчастья охороняймо дитину, но и от грѣха, научати їх вірі, молитві, обряду, завести їх в духовну жизнь, учинити из них добрых християнов» [6, с.32]. У підручнику «Педагогіка і дидактика для учительських семінарій» помістив розділ «Релігійне життя і школа», у якому зазначає, що «учитель повинен шанувати релігію учеників і мати на увазі, що його повинністю є виховувати релігійно. Бо наука релігії дасть пізнання моральних правд, тут навчиться дитина, що є добродійство, що є гріх» [6, с.275]. Питанням вивчення релігії приділив велику увагу і на сторінках «Педагогічної методології» [6, с.404-435].

Як істинному гуманістові Августину Волошину боліли всі біди суспільства, зокрема не залишався байдужим і до соціальної проблеми - алкоголізму та просив педагогів із великим співчуттям, розумінням ставитися до таких обездолених дітей і формувати у них негативне ставлення до алкоголю: «уважайте в школі на діти п'яниць, будьте к ним ліпшіі, як родителі їх, научіте, наминайте таких дітей на то, як великій и губительный есть грѣх пьянство, какое опасное и нечистое місто есть корчма, от котораго каждый богобойный християнин хоронитися должен!» [6, с.28].

Своєю гуманістичною спрямованістю - добротою, чуйністю, душевністю, толерантністю Августин Волошин завоював щирю любов вихованців-семінаристів, які називали його батьком. Як рідний батько, він турбувався і про сиріт та найбідніших дітей, побудувавши на власні кошти дитячий будинок (сиротинець) на 60 дітей-сиріт Верховини [7, с.90].

Висновки. Таким чином, проведене дослідження показує, що педагогічні ідеї Августина Волошина є актуальними для сьогодення, оскільки вивчення та впровадження ідей його творів сприяє вихованню доброти, чесності, правдивості, толерантності, милосердя, почуття соціальної справедливості, поваги і любові до своїх батьків, роду та інших добродійностей, тобто сприяє гуманізації всього соціокультурного середовища.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі, з нашого погляду, доцільно спрямувати на вивчення гуманістичних засад педагогіки Августина Волошина у контексті соціокультурних та політичних змін на Закарпатті у кінці XIX - першій половині XX століття.

Література

1. Волошин Августин. Азбука карпато-руського и церковно-славянського чтєния / А.Волошин. – Ужгород: Унію, 1921. –104.
2. Волошин Августин. Мала читанка для II и III класы народных школ. – Ужгород: Унію, 1925. – 125 с.
3. Волошин Августин. Читанка для IV и V школьных роков народных школ. Часть II. / А.Волошин. – Ужгород: Школьная помощь, 1932. – 251 с.
4. Волошин Августин. Читанка для VI и VIII школьных роков народных школ. Часть III. / А.Волошин. – Ужгород: Выдана педагогического товариства П.Руси, 1932. – 258 с.
5. Волошин Августин. Методика народного-школьного навчання / А.Волошин. – Ужгород, 1935. – 113 с.

6. Волошин Августин. Педагогічні твори / Августин Волошин ; Упоряд., вступ.ст. Маріанна Іванівна Кляп ; Підгот. тексту, приміт. Д.М. Федаки ; Редкол.: (голова) О.О. Гаваші . – Ужгород : Закарпаття, 2007 . – 574 с.
7. Гомоннай В.В. Антологія педагогічної думки Закарпаття (XIX-XX ст.) / В.В. Гомоннай. – Ужгород: Закарпаття, 1992. – 290 с.
8. Гомоннай В., Росул В., Талапканич М. Школа та освіта Закарпаття / В.Гомоннай, В.Росул, М.Талапканич – Ужгород, 1997. – 248 с.
9. Кляп М.І. Педагогічна та освітньо-культурна діяльність Августина Волошина в міжвоєнний період (1919-1939) / М.І.Кляп. – Ужгород: Видавництво В.Падяка, 2001. – 149 с.
10. Мишанич О. Життя і творчість Августина Волошина / О. Мишанич. – Ужгород: ВАТ «Видавництво «Закарпаття», 2002. – 47 с.
11. Сенько І. Земля з іменем: Краєзнавчі студії / І. Сенько. – Ужгород: ВАТ «Патент». – 1998. – 160 с.

Аннотація. Маляр Л.В., Староста В.І. Гуманістическіе основи педагогіческой концепції Августина Волошина

Раскрыты гуманистические взгляды и убеждения Августина Волошина, которые он воплощал в жизнь во время культурно-образовательной, общественно-политической и религиозной деятельности.

На основании анализа его работ показано, что изучение этих произведений в школе способствовало воспитанию доброты, честности, правдивости, толерантности, милосердия, чувства социальной справедливости, уважения и любви к своим родителям, рода и других добродетелей.

Ключевые слова. Августин Волошин, история педагогики, образование Закарпаття; гуманизм, педагогическая концепция.

Annotation. Malyar L.V, Starosta V.I. Humanistic principles Augustine Voloshyn's pedagogical concept

Solved humanistic views and beliefs Augustin Voloshin he embodied in life during the cultural, educational, social, political and religious activities. It is shown that one of the key principles of pedagogical concepts Augustin Voloshin was the principle of nationality; cooperation between schools and families in the education of the younger generation

Features humanistic approach Augustin Voloshin are to focus on the individual as the highest value, in a friendly, helpful attitude, to focus on the development process of individual self-development and self-determination of the child. It is shown that the formation of national and universal values of the younger generation plays an important role individual teacher educator, his integrity, and professional training. Aware that the main role in the formation and development of the professional skills of future teachers play a study of psychological and pedagogical disciplines Augustin Voloshin in his books thoroughly covers the key issues of science, the knowledge of which provides current programs today.

Based on the analysis of his works shows that the study of these works in the school education helped kindness, honesty, truthfulness, tolerance, compassion, a sense of social justice, respect and love for their parents and other family charity.

Keywords. Augustin Voloshin, history of pedagogy, education of Transcarpathia, humanism, pedagogical concept.